

M. Pintér Tibor – P. Márkus Katalin (szerk.)

AZ IGE VONZÁSÁBAN

Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2020, 151 p.

ISBN 978-963-409-258-2

A Tinta Könyvkiadónál az elmúlt évben megjelent – *Az ige vonzásában – Lexikográfiai, fordítástudományi tanulmányok és köszöntők Magay Tamás 90. születésnapjára* – a kiadó Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához sorozatának 214. darabjaként látott napvilágot. Már a cím sokféle gondolatot indíthat el az olvasóban. A főcímbeli *ige* szót elolvasva – és ezt annak mai, ’modern’ értelmében – *szó-fajként* felfogva a *vonozatos igék* problematikája tűnik a könyv tárgyának. De az *igén* általánosabban *szót, szavakat* is érthetünk, azaz az *ige* szót korábbi értelmében szerepeltetettnek is gondolhatjuk. Így az ember a *szavak vonzásába*, mintegy a „bűvöletébe” is kerülhet, és szentelheti életét például szótárak szerkesztésének. Itt valóban erről van szó, ahogyan azt az idézett alcím is megfogalmazza. Am a könyv fedőlapján látható festmény elősegítheti egy harmadik értelmezés megfogalmazódását is, igaz, ehhez kis helyesírási változtatást kellene tenni. *Az Ige vonzásában* élheti életét az, aki János evangéliumának kezdőszavait asszociálja a címet olvasva: „*Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és az Ige Isten volt.*” Magay Tamás esetében ez az értelmezés is teljesen helyénvaló: a nyelvész-lexikográfus talán kevesebbek által ismert végzettsége szerint: református lelkész. Ehhez illeszkedik a könyv borítóján látható kép is, egy 1884–85-ben készült Van Gogh-alkotás, melynek címe: *A gyülekezet elhagyja a nuenen-i református templomot.*

A szerkesztők – M. Pintér Tibor és P. Márkus Katalin – *Előszavakat* a sokat idézett bibliai mondattal kezdik (János 1,1). Az előszó, mely egyúttal a szerkesztők köszöntője is az ünnepeltnek, címével is felidézi Magay Tamás munkásságát, valamint jól illusztrálja szavaink többértelműségének csodáját: *Igéző szavak – szavak pástora – 20 + 1 írás Magay Tamás tiszteletére.*

A szerkesztők a továbbiakban a köszöntés mellett leírják a jelen könyv létrejöttének történetét, és szólnak szerkesztési munkájukról is. A tanulmánykötet az említett 20 + 1 írásban – ebbe az előszót is beleértve – a jelzett témaköröket a következő megosztásban öleli fel: szűkebben és tágabban vett lexikográfiai jellegű tanulmányok (7), fordítással – a Biblia, illetve vallásos szövegek fordításaival – kapcsolatos írások (3), köszöntő írások (11). Közöttük – a magyaron kívül – három angol nyelvű is található. Az egyik angol nyelvű köszöntés szerzője Sue Atkins, aki saját maga és az EURALEX – az Európai Lexikográfiai Társaság nevében is köszönti Magay Tamást. A további köszöntők szerzőinek felsorolása a recenzió végén olvasható.

A kötet első tanulmánya a köszöntött Magay Tamás egyik, még nem publikált írása, amely a téma történeti áttekintését adja *A magyar lexikográfia évszázadai* címmel. Ha bárki alapos összefoglalást szeretne olvasni a magyar szótárirodalom fejlődéséről, bátran ajánlható neki ez az írás. Hiszen – indítva a kéziratos szójegyzékekkel, szótárakkal, eljutva egészen a 2000-es év körüli online és audio-, azaz hangos szótárakig – hat-hét évszázadot is átfognak a sorok.

A tanulmány nem hagyja említés nélkül a ma is futó legnagyobb hazai szótári vállalkozást sem, *A magyar nyelv nagyszótárát* sem, amelyet 20 kötetesre terveztek, s melynek anyaga az interneten is folyamatosan hozzáférhető. A jelen pillanatig az internethasználóknak az eddig megjelent első hét kötet anyaga, azaz az a–elz-ig terjedő szócikkek állnak rendelkezésére. (Közvetlen elérés az adatbázishoz: <http://nagyszotar.nytud.hu>.)

Az áttekintés nemcsak a szótárak kiadásáról számol be, megemlítve összesen mintegy ötvenféle (!) egynyelvű szótárunkat, hanem megemlékezik más, lexikográfiai vonatkozású kiadványokról, sőt az aktuális konferenciákról is. A legkiválóbb szótárszerkesztők neve is olvasható a tanulmányban, akik évtizedeken át vagy az Akadémiai Kiadó szótárszerkesztőségében, vagy az Akadémia

Nyelvtudományi Intézetében dolgoztak; elkészült tudományos szótáraikat természetesen szintén az Akadémiai Kiadó jelentette meg. A tanulmány végén felsorolja a szerző a ma működő hét legfontosabb, szótárkiadással is foglalkozó kiadót, illetve tudományos műhelyt, hiszen az Akadémiai Kiadó már régóta nem áll egyedül ezen a fontos területen. Végezetül a cikk függelékében csaknem öt és fél oldal terjedelmű szótártani bibliográfiát találunk.

Az ismertetések sorát a lexikográfiai vonatkozású tanulmányokkal folytatom. A tanulmányok szerzői nagyrészt a Károli Gáspár Református Egyetemen dolgoznak, illetve szoros kapcsolatban állnak az intézménnyel. Közülük elsőként P. Márkus Katalin lexikográfus írásáról szólok, amely *A lexikográfia oktatásának lehetőségei a felsőoktatásban* címet viseli. Az írásban az egyetem Angol Nyelvészeti Tanszékén más tárgyak mellett leginkább lexikográfiát és lexikológiát oktató P. Márkus Katalin azokról a személyes tapasztalatairól számol be, melyeket a tudatos szótárhasználatot illetően diákjai körében nyert, felvillantva a szótárhasználati kompetenciák kialakítása során végzett munkájának néhány részletét is. A tanulmány először a NAT-hoz kapcsolódva vizsgálja meg, hogy hol és hogyan szerepel az előírásokban a szótárhasználat, a tanulmány második felében pedig konkrét feladatokat is bemutat, amelyekkel hallgatóit készíti fel a minél tudatosabb szótárhasználatra, illetve annak oktatására. Hasznos megközelítésnek tűnik a szótárhasználati képességet a négy érintett oldaláról vizsgálni, vagyis a felmerülő kérdéseket a *szótárkészítő*, a *szótárhasználó*, a *szótárakkal kapcsolatos ismereteket közlő pedagógus* és a *szótárkutató* felől megközelíteni. Gyakorlatok sora segíti az ún. *aktív és passzív* szótárhasználatot; az előbbihez aktív szövegalkotás, az utóbbihoz például a szócikkek elemzése kapcsolódik (59–60).

A fenti íráshoz kapcsolódik a szintén a Károli Gáspár Református Egyetemen oktató Hollós Zita és Pődör Dóra lexikográfusok

közös cikke: *EMLex – European Master in Lexicography – Nemzetközi közös képzés* címmel. A cikk az EMLex mesterképzéssel kapcsolatos tudnivalókat ismerteti. Magyarországról a cikk írásának időpontjában teljes jogú konzorciumi tagként a Károli Gáspár Református Egyetem vesz részt. A cikk egy-egy fejezetét képezik a képzés célját, rendjét, moduljait, rövid történetét és a remélt jövőt bemutató részek. A képzési célokból kettőt idézek: „Az EMLex célja, hogy... közvetítse a nemzetközi lexikográfia és társtudományok elméletét és gyakorlatát”, továbbá „olyan európai orientációjú nemzetközi interdiszciplináris képzést nyújtson, amely más országok hallgatói számára is vonzó lehet...” (65).

Kiss Gábor nyelvész, lexikográfus, sokoldalú munkásságából *Az akadémiai kétnyelvű nagyszótárak magyar címszójegyzékének összevetése* című tanulmány alapján a szerző hamisítatlan lexikográfusi arca bontakozik ki. A kötet egyik leghosszabb tanulmánya nagyon sok számadattal, számolási művellettel alátámasztva, a bemutatott címszójegyzék-szeletek tanulságát sokoldalúan elemezve (és az ezekre vonatkozó adatokat „a szótárak teljes anyagára extrapolálva”) arra a megállapításra jut, hogy a hat (angol, cseh, francia, német, olasz, orosz) nagyszótár „címszójegyzékének címszavai hozzávetőlegesen 45–50%-ban fedik egymást” (87). Számokkal kifejezve ez 48 500 szó lehet, amelyek „a magyar szókincs valamiféle magját, központi részét alkotják” (81). Összegezésében Kiss Gábor kiemeli, hogy e szótárak rendkívül sok értéket: „szókapcsolatokat, kollokációkat, kliséket, szólásokat” rejtnek, amelyek „napjainkban is releváns és gazdag nyelvi anyagot” jelentenek (88).

Egy huszonöt oldal terjedelmű angol nyelvű tanulmány a Károli Gáspár Református Egyetemen dolgozó Anne Tamm tollából, *The Dutch partitive and quantitative pronoun er in lexicography: preliminary notes* címmel mind a holland kétnyelvű lexikográfia, mind pedig a holland nyelvet tanulók számára kihívást jelentő *er* partitivusi és mennyiség-

re utaló névmással foglalkozik. A gond az, hogy az angolban vagy teljesen hiányzik a névmás fordítási megfelelője, vagy lefordítva sem egyértelműek szemantikai tulajdonságai. A felmerülő gondokat holland és angol mondatpárhuzamok szemléltetik; a hollandul tanulók nyelvileg helytelen (az *er*-et elhagyó) holland mondatait a szokásos * jelöli; a helyes angol fordítások sorai előtt pedig egy, a holland nyelv szerkezetét, szórendjét tükröző angol változat jelentkezik. A példák és elemzések alapján egyértelmű, hogy az ún. partitívusi használatban az angol változatban ott van az 'of them':

hij kocht er acht van / he bought ER eight of / 'he bought eight of them'.

A kvantitatív használatot viszont annak (és bármely más ráutaló elemnek) a hiánya jellemzi:

hij kocht er acht / he bought ER eight / 'he bought eight' (98).

A számos példát felsorakoztató tanulmány javasolja, hogy e kis szócskának a fordítói szótárakban való bemutatása a lexikográfusoknak és a szemantika, a szintaxis, a nyelvoktatás és a fordítástudomány specialistáinak az együttműködése nyomán történjen meg (104).

Szintén a szótárak játsszák a főszerepet Eöry Vilma (Eszterházy Károly Egyetem) tanulmányában, melynek címe: *A közmagyar a magyar–idegen nyelv szótárakban*. A *közmagyar* szó Péntek János erdélyi nyelvésztől származik, s arra a magyar nyelvre utal, amely már nem csupán Magyarország területén használatos, hanem azokon a határon túli területeken is, amelyeknek magyar anyanyelvű lakossága naponta ki van téve egy másik nyelv – az adott ország hivatalos nyelve – hatásának. Talán e jelzőt érdemes lenne az összmagyarral felváltani, lévén a *közmagyar* elég szokatlan csengésű. Lehet, hogy azért, mert a *köz-* összetételi elemet nem szerencsés melléknévhez (itt a *magyar* szót melléknévi használatú!) kapcsolni, vö. a megszokott *köznyelv*, *közember*, *közkatona*, *középület* stb. szavakkal. A *Magyar értelmező kéziszótár* 1990 óta vesz fel szókincsébe

a határon túli magyarság által használt szavakat, melyek zömmel szlovák, szerb, román stb. eredetűek, és a határokon belül meglehetősen idegenül csengenek. Azzal talán egyetértene a szótárhasználók, hogy ilyen szavak – a megfelelő földrajzi tájra való utalással, szükség esetén értelmezéssel és stílusminősítéssel akár a két- vagy többnyelvű szótárainkba is bekerüljenek, pl. *buletin* (Erdély), személyi igazolvány (hivatalos), hogy a határon túli magyarok úgy találják meg e szó angol megfelelőjét egy leendő kétnyelvű szótárban, hogy „közben ne kelljen magyarul magyarra fordítaniuk” (113). Ez utóbbi igény és gondolat egyértelműen pártolendő. A tanulmány első bekezdésében a recenziót indító soraimmal párhuzamos gondolatmenettel találkozhatunk, de Eöry Vilma az *ige* szó eltérő jelentésekben való feltűnését – igazi lexikográfushoz méltó módon – pontosan adatolja is (107).

A témakörbe tartozó utolsó tanulmány Csides Csabától származik, aki fonetikusként a szótári szócikkek kiejtésének témakörén belül elsősorban az angol hangsúly szótári jelölésének problematikáját vizsgálja. *A kiejtési szerkesztő dilemmái – Az angol hangsúlyjelölésének néhány elméleti kérdése* című írása példák sokaságával érzékelteti a problémát. A leírt tevékenység az 1998-ban megjelent *Angol–magyar nagyszótár*hoz kapcsolódott, „több mint 130 000 szó kiejtési jeleinek elkészítése” volt az ő és munkatársai feladata (115). A tanulmány első táblázata a kinetikus angol hangsúly fajtáit és jellemzőit általánosan tekinti át (117), majd ugyancsak táblázatokon ábrázolt szavak sokaságán mutatja be a szerző a hangsúlyok különböző fajtáit, veszi számba az őket befolyásoló tényezőket (szótagszám, a végső szótag 'nehéz' vagy 'könnyű' volta, elő- és utóképzők megjelenése, hangtani jellemzők, a vizsgált szó szófaja, sőt eredete). S bár mindez szabályokba is foglalható, s így voltaképpen a szótárból kihagyható lenne, a tanulmány utolsó mondatát teljes egyetértéssel idézem: „Fentiek alapján a *felhasználóbarát szótár-*

nak a kiejtési jelek mellett mindenképpen tartalmaznia kell a hangsúlyjeleket is” (127) (kiemelés tőlem, B. I.).

Az eddigi nem tárgyalt három tanulmány szerzői: Fabinyi Tibor, M. Pintér Tibor és Petrőczy Éva, valamennyien ugyancsak a KRE oktatói.

Fabiny Tibor *Szakraális nyelv – hogyan fordítsuk? William Tyndale „agape”-fordítása és az anglikán terminológia magyarítása* címmel íródott tanulmánya a cím is jelezte két részre tagolódik. Bevezetesként szól a Magyar Tamással való közös munkáikról, majd a tanulmány első részében Morus Tamás és a bibliafordító William Tyndale-nak – Tyndale bibliafordításának 1526-os megjelenése nyomán – zajlott terminológiai vitáját ismerteti az ógörög *agape* – *ἀγάπη* szó fordításáról. *Agape (Caritas) – „Love” vagy „Charity”?* teszi fel a kérdést Fabiny professzor. A Biblia több helyén, így többek között *Szeretet-himnusz* soraiban tűnik fel a kérdéses szó, kétféleképpen fordítva, egy máig le nem zárult vita tanújaként. (A *Szeretet-himnusz*t a tanulmányon belül ógörögül és két angol fordításban is olvashatjuk.) A tanulmány *Az anglikánizmus egyes szakkifejezéseinek fordítása* címet viselő része azért különösen érdekes, mert a bemutatott terminusokat korábban nemigen próbálták magyarra fordítani, igazi nyelvalkotói művelet szükségeltetik hozzá, s amint a szerző írja: „anyanyelvünkön a semmiből teremtünk valamit” (34). Ehhez kapcsolódik, hogy a szerző távlati elképzeléseiben egy összehasonlító magyar–magyar teológiai szótár megalkotása él, a magyarországi egyházi nyelvek egymástól eltérő szavait, kifejezéseit (beleértve az ünnepek elnevezéseit, a személy- és földrajzi neveket) egymás mellé állítva, magyarázva, ezzel is elősegítendő a felekezetek közötti párbeszédet (39–40).

M. Pintér Tibor *Utak a bibliafordításban* című munkája szintén több részre tagolódik. Először a bibliafordítás főbb korszakait tekintti át. Az első: a héber fordítások és a Septuaginta korszaka; a második: Szent Jeromos munkássága, a Vulgata, majd az ószláv vál-

tozat megszületése; a harmadik: a reformáció kezdetétől a 20. század közepéig a nemzeti nyelvű Bibliák korszaka, Luther és Tyndale működésétől szinte napjainkig; a negyedik: a mai időszak, amelyet „a bibliafordítások módszertani megújulása jellemez” (45). Ebben az utóbbi időszakban a Biblia egyre újabb nyelveken jelenhet meg. Szemben a 20. század előtti nagyjából 460 körüli nyelvvel, ma 2500-nál is több nyelven olvasható legalább részben, s közel félezer nyelven teljes egészében is. Ezt követően a tanulmány az alkalmazott fordítási stratégiákat veszi sorra, szól Nidáról és ekvivalencia-elméletéről, majd beszél az újabb fordítógenerációk funkcióorientált felfogásáról, amely a célközönség minél jobb elérését tűzi ki. Az, hogy a fordított szövegekben „az ihletettség magasztosságát jelölő nyelvi-stiliztikai egyediségek” vagy „a könnyebb megértését célzó egyszerűbb nyelvhasználat” van inkább jelen (50), tulajdonképpen a Biblia olvasóinak érdekét szolgálja, akik igencsak eltérő háttérrel (háttérismeretekkel) rendelkeznek. A sorok szerzője is a sokféleség mellett foglal állást: „Ugyanazt olvasni más fordítói megközelítésből akár termékeny is lehet, hiszen a fordítói megoldások más-más gondolatokat, érzelmeket ébreszthetnek az olvasókban... A hit megerősítésének sok formája létezik: az isteni útmutatás pedig épp a fordítások különbözősége miatt értelmezhető annak komplexitásában” (51).

Petrőczy Éva költő, irodalomtörténész *Egy ősz műfordító: Medgyesi Pál* című, alig négy oldal terjedelmű írása egy, a 17. században élt puritán prédikátorra és műfordítóra (a debreceni kollégium egykori tanárára) hívja fel a figyelmet. Medgyesi cambridge-i tanulmányai során tanult meg angolul, így vállalkozhatott egy angol teológus munkájának magyarra fordítására. Petrőczy Éva kiemeli a szerző nyelvének erejét, ugyanakkor bensőségességét, szókincsének gazdagságát, nyelvi-stiláris megoldásait. Elismeri azonban, hogy mondat szerkezetén még érződik a latin szenvedő szerkezetek hatása.

E tanulmányrészlet után találkozunk a köszöntőkkel, melyek egyike-másika maga is felér egy minitanulmánnyal. Itt csupán a köszöntők szerzőinek felsorolására következik: Kállay G. Katalin, Balla Péter, Fábíán Zsuzsanna, Pálffy Miklós, Fóris Ágota, Pomázi Gyöngyi, Peter Sherwood, Anna Braasch, Sue Atkins és Anne Tamm.

A voltaképpen igen szerteágazó témakörű kötetben a zömmel nyelvtanár olvasók egészen biztosan találnak a maguk számára érdekes, a bibliafordításokat vagy a lexikográfiát illetően újdonságokat rejtő tanulmányokat, a szótárhasználat és a fordításelemzések terén pedig mindennapi munkájukat segíteni tudó ötleteket.

Bodnár Ildikó

Henry, Alastair, Sundqvist, Pia & Thorsen, Cecilia
Motivational Practice: Insights from the Classroom.

Studentlitterature AB, Lund, 2019, 329 p.
 ISBN 978-91-44-11848-2

Alastair Henry és munkatársai 12 fejezetben mutatják be etnográfiai kutatásukat, amely keretében osztálytermi motivációs folyamatokat vizsgáltak svéd középiskolákban, és így a motivációs szakirodalomban ritkaságszámba menő eredményekről tudnak beszámolni. A kötet négy nagy egységre tagolódik, az első részben három fejezetben olvashatunk a kutatás háttéréről: az angol szerepéről a középiskolás tanulók életében, a kutatás elméleti háttéréről és azokról a lehetséges módokról, amelyek segítségével a tanulókat motiválni lehet. A második nagy fejezetben közelebről megismerkedhetünk a kutatási projekttel, és hogy miként lehet a nyelvtanulási motivációt az osztályteremben elmélyült tanár–diák kapcsolaton keresztül megteremteni. A harmadik, legterjedelmesebb része a könyvnek több feje-

zetben foglalkozik azzal, hogyan lehet a diákokat motiválni. Ebben a részben identitással, információs és kommunikációs technikákkal (IKT), kreativitással és projektekkel kapcsolatosan ismerhetünk meg sikeres motivációs gyakorlatokat és tapasztalatokat. A kötet befejező részében a lehetséges nehézségeket és kihívásokat veszik számba a kutatók, és kritikai összegzésben kitérnek lehetséges további kutatási irányokra.

Bármilyen angol nyelvvel kapcsolatos motivációs kutatásnak az első lépéseként tisztázni kell, hogy az angol nyelv a 21. században több, mint egy idegen vagy második nyelv: korunk lingua francája, amely tény meghatározza nemcsak azt, hogyan és mire használjuk, hanem azt is, hogyan tanítjuk és kutatjuk. Éppen ezért a könyv első fejezetében részletesen megismerhetjük, hogyan viszonyulnak a svéd tinédzserek az osztályteremben és az osztálytermen kívül az angol nyelvhez. Röviden összefoglalva a kutatók azzal érvelnek – véleményem szerint nagyon helyesen –, hogy az angol nyelv a megkérdőjeztet svéd iskolásoknak nem csak egy az iskolában tanult tantárgyak közül, hanem egy eszköz, amellyel megismerhetik a világot. A világ megismerésén keresztül pedig, vonják le a kutatók a következtetést, az angol nyelv hozzájárul az identitásuk alakításához és fejlődéséhez. Ez azonban kihívások elé állítja a középiskolai tanárokat, akiknek meg kell teremteniük a kapcsolatot az osztálytermen kívüli angol csillogó világa (lingua emotiva; Phillipson 2008) és az osztálytermi angol (lingua academica) között. Több motivációs elméletet is idéznek a kutatók, amelyek lehetővé teszik a két világ összekapcsolását. Ennek részletes ismertetésére a második fejezetben kerül sor. A kötet kifejezett erőssége, hogy a szokásos motivációs elméletek, mint például Robert Gardner vagy Dörnyei Zoltán munkái, mellett olvashatunk olyan megközelítésmódokról is, amelyek eddig nem kapcsolódtak szorosan a második nyelvi motivációs elméletek fősodrához, de szerepük nagyon fontos lehet az osztálytermi motivációs fo-